

Comparació de Catalunya ab Troya

Lídia AYATS PEDREGOSA
Institut de Llengua i Cultura Catalanes
Universitat de Girona

I. LA GUERRA DELS SEGADORS I LA LITERATURA DE L'ÈPOCA

La revolta de 1640 va generar una bibliografia abundant, escrita en català, en castellà, en francès o en altres llengües, a favor o en contra de l'actuació dels catalans. La literatura ens ha conservat nombrosos documents de gran interès sobre els precedents i el desenvolupament de la guerra que va viure Catalunya entre els anys 1640-1659.¹ Aquestes relacions, en vers o en prosa i escrites sempre sota el signe de l'actualitat, solien circular manuscrites o impreses en edicions volants de molt poques pàgines² i difonien les notícies i els detalls de les victòries de l'un o l'altre bàndol, alhora que intentaven d'influir en la presa de posició del poble envers el conflicte. Lògicament, aquestes composicions, coetànies dels esdeveniments, no són cròniques erudites en les quals es narrin amb absoluta precisió i fidelitat històrica tots els detalls del conflicte, sinó que són narracions poètiques i esquemàtiques que ens transmeten el ressò popular dels esdeveniments i els sentiments o tendències de la gent del carrer, però que, despullades de les evidents exageracions i altres llicències poètiques, ens permeten de resseguir el curs dels esdeveniments i completen la informació que ens aporten les narracions històriques conservades als arxius. Una altra font d'informació són els diaris i descripcions contemporànies; tot i que aquest tipus de relats no són gaire freqüents a l'Espanya del segle XVII comparats amb els que trobem a l'Anglaterra del mateix temps, es conserven també alguns diaris i memòries que deixen constància dels episodis de la revolució, com la *Crònica de Miquel Parets, les Vàries notícies y successos recopilats y disposats en nou assumptes ho tractats* de Jeroni de Real, o la *Relación del Levantamiento de Cataluña* de Ramon Rubí.

Les relacions en prosa, que sota la forma d'uns fulls volants divulgaven les notícies d'actualitat, es poden considerar com els precedents directes del periodisme³, per bé que

- 1 Cf., per citar només dos repertoris de dates diferents, Aguiló 1923, 687-711 i Simón 1980, 54 ss. És especialment il·lustratiu el recull d'Eitinghausen 1993, on s'aplega una bona part de les relacions impreses de notícies que van poder llegir els catalans durant la guerra i de les notícies del mateix conflicte que es van difondre tant a la resta de la monarquia hispànica com a França i Portugal.
- 2 Es tracta dels plecets solts, de cost molt limitat i assequibles a tota mena de lectors, que s'enquadraven en l'anomenada literatura de «canya i cordill» i que, com assenyala Josep Romeu, són «un mitjà difusiu d'una extraordinària vitalitat i d'una considerable irradiació entre un públic lector massiu i voraçment consumista» (Romeu 1972, 85).
- 3 Joaquim Molas assenyala que aquestes composicions que tracten temes d'actualitat i que, d'una manera més o menys explícita, tendeixen a formar estats d'opinió, «en el fons exerceixen una funció semblant a la dels antics poemes narratius prosificats a les cròniques o a la moderna premsa, amb els orígens de la qual estan estretament relacionats» (Molas 1972, 12).

es tractava de publicacions intermitents que apareixien sense cap mena de regularitat. Aquests fulls solien portar sempre l'epígraf o el títol genèric de *relació, carta, còpia de lletres, noves, notícies, gazeta*, etc.⁴ Pel que fa a les composicions en vers, en trobem tot un ventall de formes i qualitats diverses, configurant una àmplia mostra que va des de la poesia de to més popular, d'estil directe i senzill i composta per simples versificadors sense cap formació llibresca, a la poesia barroca i artificiosa, de vena cultista i inspiració castellana.⁵

Unes i altres, però, reflecteixen uns mateixos trets estructurals. La denúncia de la situació en què es troba Catalunya i l'exposició dels greuges derivats de l'actuació reial al Principat (el trencament dels privilegis, els conflictes derivats dels allotjaments), la crítica i els atacs a les institucions i personatges del govern castellà al costat dels elogis i l'exaltació de les autoritats catalanes, la incitació permanent a la lluita armada —vista com una mena de Guerra Santa i l'única sortida per restablir la justícia— són les notes comunes que es repeteixen en la majoria dels pamflets catalans.

II. LA COMPARACIÓ DE CATHALUNYA AB TROYA

II.1. El context històric

Des dels primers moments de la guerra es redactaren nombrosos papers propagandístics de l'un i l'altre bàndol. El comte-duc d'Olivares tenia la seva pròpia màquina de propaganda i a Madrid es publicaren diversos documents i pamflets justificant el comportament del govern.⁶ També la Diputació va desplegar la seva maquinària propagandística per tal de defensar-se.⁷ La guerra pamfletària va ser molt intensa. En són una bona mostra la col·lecció de proclames i pamflets catalans que es guarden al fons de fullets Bonsoms.⁸

Aquestes obres propagandístiques no sempre es publicaven a càrrec de les corporacions oficials, sinó que moltes vegades eren impreses —i així es fa constar al colofó— a despeses dels llibreters, que en feien d'editors. Tampoc no hem de pensar que tota la pro-

4 Sobre aquests precedents del periodisme, cf. Álvarez 1937-38 i Torrent & Tasis 1966.

5 Sobre aquest darrer aspecte, cf. Torrent 1984.

6 Citarem tan sols el *Papel del señor don Alonso Guillén de la Carrera*, en el qual aquest autor, propagandista governamental en cap, demostrava —després de descriure l'esplendorosa situació en què es trobava Catalunya, «la provincia que entre las presentes calamidades se halla menos gravada de cuantas hoy se conocen en Europa»— que les peticions que formulaven els catalans eren irraonables i injustificades.

7 Poc després de l'aparició del pamflet de Guillén de la Carrera, es publicaren a Barcelona dues obres de Gaspar Sala i Berart en les quals es justificava el posicionament polític de Catalunya: la *Proclamación Católica* (13 d'octubre de 1640) i els *Secrets Públichs* (27 de novembre de 1640).

8 Hi ha un catàleg imprès d'aquesta col·lecció de fullets històrico-polítics que arriba només fins als fullets anteriors al 1701 (*Catálogo de la Colección de Folletos Bonsoms relativos en su mayor parte a historia de Cataluña, I, Folletos Anteriores a 1701*, Barcelona, Biblioteca Central, 1959-1972). Els fullets posteriors a aquesta data poden consultar-se a través d'un catàleg cronològic en fitxes que s'ha anat actualitzant al llarg dels anys amb les noves aportacions. La temàtica d'aquests fullets és molt variada i, al costat dels impresos informatius i conformadors d'opinió que ens pinten la situació social i política del moment, n'hi ha d'altres de contingut purament lúdic. Recentment ha estat publicada una edició facsímil que recull una quarantena de plecs poètics en català conservats en aquesta col·lecció (cf. Escobedo ed. 1988, 109-116).

paganda del bàndol català era publicada en aquesta llengua; algunes d'aquestes obres van ser escrites en castellà (ja fos per raons polítiques o per raons de mercat).⁹

La *Comparació de Catalunya ab Troia* se situa, doncs, en el context del gran nombre de pamflets i manifestos revolucionaris que a partir de 1640-1641 van circular per Catalunya, en un primer moment justificant l'aixecament i argumentant la licitud de l'enfrontament contra els castellans, i, més tard, exposant la necessitat de prendre consciència de la gravetat de la situació i proclamant l'obligació de restablir la justícia a través de la guerra. R. Garcia Càrcel cita el mític discurs de Pau Claris com a reflex del sentiment català en aquests primers moments de la guerra i com a «condensació literària de tot el bagatge ideològic de la literatura de combat en la conjuntura específica de 1641».¹⁰ En la *Comparació de Catalunya ab Troia* retrobem les característiques essencials d'aquesta literatura política: l'exposició de les penalitats i injustícies que pateix Catalunya (agressions a la religiositat, la propietat i la família, les lleis de la nació), l'atac als responsables que s'hagi arribat a aquesta situació, la incitació a prendre les armes per defensar la pàtria.

II.2. El poema

El marc i motiu central d'aquests versos és la guerra dels Segadors i tot el conflicte creat al seu entorn. El títol del poema és prou significatiu: l'autor, anònim, compara els esdeveniments i personatges que intervingueren en la caiguda de Troia amb la situació que està patint Catalunya en aquells moments.¹¹ El tema de la guerra de Troia,¹² que va inspirar els poemes homèrics i altres obres de la literatura greco-llatina, i que més tard la mentalitat medieval transformaria en el rerafons legendari de la seva literatura cavalleresca, el retrobem ara en aquests versos com a pretext per constatar i denunciar la situació en què es troba Catalunya; la història es repeteix: *Catalunya és (...) vuy Troia perduda* (v. 149), i els castellans són *exos grechs que li fan guerra* (v. 153).

Moltes de les obres de caràcter històric-polític que corrien impreses en fulls o

9 Pel que fa a la llengua en què es publicaren aquestes relacions i notícies d'actualitat, cf. Rubió 1953 [1985, 98-100].

10 Garcia 1980, 97.

11 Per als aspectes polítics d'aquest període són obres essencials [AA.VV.] 1991; Elliott 1966 i 1990; Garcia 1980; Basili de Rubí 1976; Sanabre 1956; Serra, 1966; Simon 1981; Vidal 1984; Zudaire 1964.

12 Entorn de la guerra de Troia va florir un immens cicle de llegendes i nombrosos poemes (cicle troià). Dins el cicle llegendari grec hi ha diverses composicions (la *Presa de Troia*, la *Petita Iliada*, els *Canis Cipris*) que transmeten dades abundoses sobre aquesta gesta. Segons aquestes obres, la causa de la conflagració va ser la voluntat de Zeus, que volia alleugerir la terra de la seva excessiva població. A més de les referències mítiques i, en alguns casos, històriques que ens dóna l'èpopeia, trobem també al·lusions a aquesta empresa en l'obra d'Estesícor i de Píndar, o en la dels tràgics. Al seu costat es trobem els dos grans poemes homèrics, la *Iliada* i l'*Odissea*, la *Ilioupersis* i la *Petita Iliada*, que cantava la lluita d'Aquil·les contra la reina de les amazones i la mort de l'heroi. També en la literatura llatina es recorda la guerra de Troia, sobretot en el cant segon de l'*Eneida* de Virgili. Més tard, el tema va ser tractat àmpliament en diverses literatures romàniques (recordem tan sols el famós *Roman de Troie* de Benoît de Sainte-More, la *Historia destructionis Troiae* de Guido delle Colonne, i tota la sèrie de compendis, reelaboracions i traduccions que aparegueren successivament, contaminant texts diversos i aprofitant episodis de Virgili i Horaci). A casa nostra, com a la resta de la Península Ibèrica, el *Roman de Troie* i els altres poemes i novel·les de l'anomenada matèria de Bretanya es van fer famosos al segle XIV.

plecs solts criden més l'atenció pels quadres d'actualitat que ens dibuixen que pel seu valor literari. No és aquest el cas de la *Comparació de Catalunya ab Troya*, poema escrit, com ja assenyalava Jordi Rubió,¹³ «per enfervorir els ànims de cara a la guerra». Al costat del mèrit que aquest poema pugui tenir pel fet d'expressar les idees d'aquells moments de conturbació, la composició no deixa de ser atractiva des del punt de vista poètic. En aquesta composició, formada per versos decasíl·labs aplegats d'una mètrica força regular, es barregen constantment elements populars i cultes. L'autor recorre a la mitologia clàssica i a les cites llatines per fer-nos veure que el que succeeix al Principat és, *si no la còpia, / casi lo original* (vv. 34-35) del que va passar segles enrera a l'antiga ciutat de l'Àsia Menor: cada fet, cada protagonista de la presa de Troia té un equivalent en la Catalunya amenaçada pels castellans. Al mateix temps, quan parla de les intrigues d'aquests darrers ho fa metafòricament, utilitzant les figures i jugades d'un determinat joc de cartes que avui desconeixem (cf. esp. vv. 93-120) o termes i imatges del procés de teixir (cf. esp. vv. 160-200).¹⁴ D'aquesta manera, els versos agafen una mena de doble sentit, cobert sempre per un vel d'ironia.

13 Rubió 1953 [1985, 225].

14 Els verbs *teixir*, *tramar*, *ordir* (i els substantius corresponents) seran utilitzats al mateix temps tant en el seu sentit propi com en el figurat, i tots els personatges que s'esmenten tindran una funció en el complicat procés d'anar teixint la tela del país, ja sigui com a agents actius, ja sigui actuant com a una de les peces del teler. Així, *lo rei*, *lo duc* i *lo notari* (v. 172) seran els encarregats de *teixir aquest desvari* (v. 171): el protonotari J. de Villanueva és qui *fa canons per a teixir-ho* (v. 161), el comte-duc d'Olivares és qui *assò trame* (v. 160) i el rei Felip IV és qui *u tix, posada a punt la trama* (v. 169). Tots tres, com *les tres Parques* (v. 174), van teixint el destí del Principat, ajudats pels soldats valons, que fan *empesa* (vv. 167-168), i el duc de Fernandina, que fa de *llançadora* (vv. 175-176). Tots plegats s'afanyen a *acabar la tela* (v. 179), *no fan vagar les calques* (v. 181). Tanmateix, aquests "teixidors" no se'n sortiran: *el rey no té més vida / que la tela del regne que té urdida* (vv. 191-192) i, encara que la del regne d'Espanya era gran (v. 193), era tan sols *tela de aranya* (v. 194); per això els seus fills es van trencant (v. 195) i *ja casi té sols la trama de Castella* (v. 196). Les "tres Parques" no han sabut moure els fils del destí del país: han volgut *teixir massa fort* (v. 198) i no han amollat el fil quan calia (v. 199), per això han acabat malmetent la tela que teixien (v. 200). I encara que els enemics interns –*les queres* (v. 218; cf. v. 188) i la *tinya* (v. 221), insectes que ataquen la roba–, vulguin també destruir la "tela" de Catalunya i posar-hi la que "les Parques" teixien, no veuran acomplits els seus propòsits. Podríem fer una paràfrasi similar si coneguéssim les regles del joc de cartes que serveix a l'autor per explicar la "jugada" dels castellans en els versos 94-120. Malhauradament no sabem ni tan sols a quin joc corresponen i part d'aquesta lectura queda a les fosques: *respectar un rey, jugant-se copes; alterar lo joch en vent que lo triumpho ere de espases; renunciar; jugar-se un rey i tornar a renunciar, perquè ab cavall de espases prou se veye que's torna a renunciar al joch que's feye; perdonar la burrada; tornar lo cavall del mateix palo i perdre lo joch; o guanyar-lo si's reté'l cavall...* Segur que la fina ironia que s'amaga darrere aquests versos se'ns faria més evident a la llum de les normes del joc en qüestió. Aquells que el 1641 van tenir a les seves mans el poema o el van sentir recitar per places i carrers les devien conèixer, i en pogueren fer una lectura més rica, apreciament els detalls amagats sota aquest desplegament d'imatges que avui se'ns escapen. És en aquesta època quan començaran a aparèixer diverses composicions on es fa servir el recurs al joc de cartes per interpretar la política i la guerra: el desenvolupament de la partida reflecteix la presa de posició dels autors d'aquests textos i constitueix una manera més de fer propaganda política, de fer veure al poble qui són els "bons" i qui són els "dolents". Per a les metàfores engendrades a partir del joc de cartes i la utilització del joc com a imatge dels diferents aspectes de la societat en aquest període, cf. Étiennev 1987, esp. 356-357, on es dona més bibliografia al respecte.

II.3. La nostra edició

En escriure aquestes pàgines, pretenem tan sols de donar a conèixer aquest text en vers, publicat en forma de plec solt l'any 1641 (*Ab llicència, en Barcelona, en la estampa de Jaume Romeu*) i que es conserva actualment en el fons de fullets Bonsoms de la Biblioteca de Catalunya.¹⁵ Ens ha semblat que el poema era interessant no tan sols des del punt de vista històric, sinó també pel seu mèrit literari.

Pel que fa als criteris de transcripció, respectem en tot el lèxic, la morfologia i la sintaxi de l'original. Hem cregut que no calia assenyalar en nota les incoherències de l'ortografia utilitzada, i tan sols ho fem en algun cas aïllat en què la comprensió es feia difícil. Hem separat els mots i hem puntuat el text d'acord amb la normativa d'ara,¹⁶ i hem regularitzat l'ús de les majúscules, de les grafies *u/v* i *i/j* i dels signes de puntuació, utilitzant l'accent, l'apòstrof i el guionet del català actual, i el punt volat per indicar les elisions que avui no tenen representació gràfica. Hem acompanyat la transcripció dels versos d'un aparat de notes on es recullen les definicions de mots i accepcions que podrien presentar alguna dificultat per a la comprensió del text¹⁷ o es fan explícites al·lusions que no queden del tot clares. Algunes fan referència a personatges o fets de la mitologia clàssica, altres són de caràcter històric i relacionades amb el conflicte que serveix de marc a aquests versos.

Comparació de Cathalunya ab Troya

Jesús, Maria.

– ¿Com vols que conta casos llastimosos,
que no vinga a tenir los ulls plorosos?
¿Y per què has de voler renovar plagues,
que és clavar-me en lo cor puñals y dagues?
Perquè, ¿qui ha que parle d'estes coses, 5
vent-les vuy dia encara perillosos,
que no plore, jamegue y que's llastime
per molt que fasse y generós se anime?
¿Qu-i ha, per vida teuha, que en parlar-ne 10
no vingue casi a punt de reventar-ne?

15 Fullet Bonsoms 7553; reproduït a Escobedo ed. 1988, 109-116. El poema va precedit per un gravat al·legòric en fusta que representa un jove assegut sota un arbre, en actitud contemplativa. A les branques de l'arbre reposen tres ocells, i el noi en té també un a la mà i altres bèsties als peus. Un vell, amb un llibre a la mà, se li acosta esverat. Al fons es veu un castell. Es conserva també un exemplar d'aquesta composició en el ms. 503 de la Biblioteca de Catalunya (*Cartas diversas y Varios papers de Cataluña de l'Any 1640 y 1641*), ff. 106-109.

16 Hem acceptat l'ús antihiàtic de la *h* i, conseqüentment, no hem utilitzat la dièresi en mots com *ohies*.

17 Aquestes definicions són extretes del *Diccionari català-valencià-balear (DCVB)*, llevat d'algun castellanisme que no es recull en aquest diccionari i que documentem a través del *Diccionario de Autoridades*, Madrid, RAEL, 1726.

¿Qu-i pot haver avuy que no jamegue
 y que, parlant, les llàgrimes no-s begue?
 ¿A-y home o dona, viuda ni donzella,
 que en son cor lo pesar no y fasse mella?
 ¿Veuràs a capellans ni a religiosos 15
 que no estiguen de assò prou temerosos?
 De vèurer Cathalunya una campanya,
 ¿no se'n llastime fins a la companya?
 ¿Trobaràs vuy hazienda, per ventura,
 de qui pugues jurar que està segura? 20
 Per fas o nefas tot ne va a les baces,
 y sols mos reste morques y cacaces;
 y ahontsevolle veuràs, si te n'adones,
 que se acaben haziendes y persones.
 Mes, si tens tant desitg y tantes ganes 25
 de saber lo succés que tu-m demanes
 y com se va acabant aquesta terra,
 per trobar-se invadida de tal guerra,
 encara que és pesada y trista història,
 y tinch los ulls plens de aygua ab sa memòria, 30
 te vull anar dient que Cathalunya
 de ser un'altra Troya no se allunya.
 Los sucesos veuràs de aquella pròpia
 que són del Principat, si no la còpia,
 casi lo original –tant se parexen–, 35
 puix que duptosos als més cuerds dexten.
 Bé-s pot aquí encaxar *troyanas opes*,
 posat que les acaben tantes tropes.
Lamentabile regnum dir porie,
 estant-ho'l Principat avuy en dia. 40
 Y, sens ser lo poeta mantuano,
arma –poria dir– *virumque cano*.
 Mes ab tot, perquè assò millor se entengue,
 és bé que l'aygua de més lluny se prengue.
 De Troya-s diu que la perdé una poma, 45
 de Cathalunya, una coloma.
 Va's judicar allà contra justícia,
 no y ha-gut per así menos malícia.
 Va-u fer Paris allà per Venus bella,
 feren-ho assí ministres per Castella. 50
 Prometé-se-li a Paris hermosura,
 per así tot se feye a plata pura.
 Del mal judici se enujà la diosa,
 al Principat tocave aquexa cosa.
 Allà deu anys hi va durar la guerra, 55
 no se li espere menos a esta terra.
 Allà hi hagué un Senon traydor de marca,
 molts Senons per así feye-l monarca.
 Sap-se que aquell de allà ne ysqué ab la sua,
 per así-ls ve a matar primer la bua. 60
 Los grechs ab un cavall guañaren Troya,

assí ab molts intentaven tal tramoya.
 Fingidament posà aquell dins la pata,
 ab socolor assí de haver Leucata.

Allà cregueren la intenció fingida,

65

també fonch Cataluña inadvertida.
 Veritat que un Lacaon se rezelave,
 y assí n'í hagué també qui ho sospitava.
¿Quae tanta –Lacaon deye– *insania, ciues?*
 Molts ho deyen assí vent guerres vives.

70

Creditis –repetie– *auectos hostes;*
 así's deye també vent tantes postes.
¿Dona carere dolis? –aquell deye–;
 per así lo mateix en quant se feye.
Aut haec in nostros est machina muros;

75

pensaven-se que·ls nostres fossen suros.
Aliquis latet error –deye al poble–;
 per así n'hi va haver qui u deye al doble.
 Ell *ne credite, teucri* –replicave–;
 francès hi hagué que ja·ns desengañave.

80

Quicquid id est, timeo –repetie–;
 quant català hi hagué que ja·s temie!
 Que·s temessen allà vage en bon·hora,
 perquè deu anys durà la diafora.
 Però que así's callàs no és maravel·la,

85

puix no teniem guerres ab Castella.
 Encara que, en son cor, jo entenç que à estona
 que tenien rancor ab Barcelona.
 Sobre què ni per què jo no u atino,
 i és molt llarch de contar al que imagino.

90

Y encara que·s sabés no volè'ns gayre,
 passàvem-ho per gala y per donayre.
 Per lo qual, no estorvar que entrassen tropes
 fou respectar un rey, jugant-se copes.
 Però, en vent que lo triumpho ere de espases,

95

la gent se començà a exir de ses cases.
 Va's alterar lo joch, perquè no és cosa
 que·s pugue renunciar en lley honrosa;
 mes, puix de joch parlam y un rey se jugue,
¿com és possible que altra volta pugue

100

tornar a renunciar, tan a la clara,
 y li vingue a exir tot a la cara?
 Perquè ab cavall de espases prou se veye
 que·s torna a renunciar al joch que·s feye,
 y, al jugar-se lo rey una vegada,

105

ja se li perdonave la burrada.
 Mes, tornant lo cavall del mateix palo,
 en mi mateix vayg dir de prompte: «Malo,
 lo joch perdrà també segons me miro,
 perquè lo jugar mal ja u fa de tiro;

110

fer-li han caure·ls balons que porte ab vetes,
 y vindran-li a centar gentiis faldetes;

que, encara que molts trumfos en mans tingue,
 ha-li de ser forçós que a perdre'l vingue».

Veurà després sa tema porfiada, 115
 fent-li pagar faldetes y burrada;
 per no tenir cuydado y diligència,
 tot son joch ha posat en contingència.
 Y si-s reté-l cavall, no se'n parlave,
 y ere infalible que lo joch guanyave. 120
 Mes, puix d'este cavall parlam j'à estona,
 dexem-lo estar rodant en sa thaona;
 al de Troya tornem, que és nòstron thema:
 veurem de un bony que té com n'ix postema;
 postema de soldats que un cos corrompen 125
 de una província quant ab ella rompen.
 Hagué-y sobre l'entrar-lo diferències,
 que tants caps, tants barrets, tantes sentèncias.
 Al fi, per a que entràs, los murs romperen,
 y assí, de nostres lleys, què és lo que feren? 130
 Los de Troya mateixa ho esforçaven,
 i assí los de la Audiència ho procuraven.
 Allà los del cavall van cremar Troya,
 y assí los de a cavall la millor joya. 135
 Allà no-ls van dexar bufets ni taules,
 assí mos han cremat fins als retaules.
 Maten allà a Corebo junt a un'ara,
 y assí, del de Flavià, què n'an fet hara?
 Pantho se'n porte allà los déus dels temples,
 assí de nòstron Déu vem tals exemples; 140
 Pantho ho va fer allà per reverència,
 tingué assí un sacerdot tal diligència;
 Pantho ho va fer que-ls grechs no-ls abrasassen,
 y assí que'l sacrament no li cremassen;
 llastimós fonch allà lo cas de Pantho, 145
 y assí lo del prevere que m'espanto;
 allà roben y maten tots quants troben,
 per así axí mateix maten y roben.
 Cathalunya és, donchs, vuy Troya perduda,
 mes no del tot, que Déu li ve en ajuda. 150
 Però està, segons vem, molt abrasada;
 ab tot, no la veuran grechs acabada.

– ¿Y qui són exos grechs que li fan guerra?
 – ¿No-t dich que castellans, la gent més perra?
 – ¿Qui és lo dels enganys taymat Ulisses? 155
 – ¡No diries axò, si bé y sentisses,
 puix que deuhem-ho dir ja per les plasses!
 ¡O, y fins aquells que pinten carabasses!
 – ¿No-m diries qui és lo tal infame?
 – Lo privat comte-duch és qui assò trame. 160
 – ¿Y qui li fa canons per a texir-ho?
 – Casí, casi que estich per a no dir-ho.

- ¿Puix per què no'm vols dir qui lo tal fie?
 – Per ser fill de Aragó que no deurie. 165
 – Lo nom me vullas dir, que ja'l desdauro.
 – Potro fes compte que és del rey centauro.
 – ¿Y per assò qui's diu que li fa empesa?
 – De sols los bolons és aquexa empresa.
 – ¿Y saps qui u tix, posada a punt la trama?
 – Clara cosa que'l rey, segons és fama. 170
 – ¿Donchs, tres són a texir aquest desvari?
 – Tres són: lo rey, lo duch y lo notari.
 – Y als tres, com tixen, ¿ab quin nom los marques?
 – Lo nom no'ls puch llevar de les tres Parques
 – ¿Y qui lo offici fa de llançadora? 175
 – Lo duch de Fernandina, en mar tothora.
 – ¡O, què bona peça és la que me mentes!
 – Ja sé qu'ell mos ha dat moltes espentes.
 – ¿Y quant pretenen acabar la tela?
 – ¡Bé porten lo negoci a rem y a vela! 180
 – ¡Segons axò, no fan vagar les calques!
 – Tinch por que't donen temps a que cavalques.
 – ¡No pot ser, que ja tinch así'l quartago!
 – Ab tot, mos donaran algun mal trago.
 – Per Cathalunya'm pese, que és ma pàtria. 185
 – Sí, que los altres són de Neopàtria...
 – A fe que està, la pobre, ab grans quimeres.
 – ¡Més pena'm dóne a mi que crie queres!
 – ¿Però del rey, què'n dius? ¿Y fa tharea?
 – *Praecisa est a texente vita mea.* 190
 – Massa dius bé, que'l rey no té més vida
 que la tela del reyne que té urdida:
 ¡puix a fe que ere gran la del de España!
 – ¿Mes no veus tu que és estat tela de aranya?
 – Segons axò, se hauran trencat fils d'ella... 195
 – Casi té sols la trama de Castella.
 – ¿Com se trenquen tants fils tots a la una?
 – Per texir massa fort, és veu comuna.
 – ¿Puix, si aqueix és lo dany, com no se amolle?
 – Penso que no's coneix y axí se afolle. 200
 – ¿Y què te apar de aquesta impertinència?
 – Que ab Minerva té Aragnes competència.
 – ¿Com les dones no u diuen, que u patexen?
 ¿Què, les províncies? ¿Com de assò no's quexen?
 – ¡Sí, per ser excessiu lo dany que's done,
 ja ha estona Cathalunya que u rahone! 205
 – ¿Y no y ha'gut remey en dany tan grave?
 – Pitjor està vuy dia que no estave.
 – Yo apostaré que vénen a les males.
 – Axí m'o apar, puix corren ja les baies. 210
 – ¿Mes, què judiques tu de aquestes coses?
 – Que miro nostres vides perilloses.
 – Puix tu te espantes, ¿què te estàs en casa?

- Tot ho veig hara que és campanya rasa.
- Ab tot, has de tenir ànimo y brio. 215
- ¡Puix, de vèncer a grechs, quant desconfio!
- ¿Donchs, de què ere la por que tu tenies?
- De aquelles queres que parlar me ohies.
- ¿Que de parcialitats entre los nostres?
- Per axò mateix és que tu demostres. 220
- També deus voler dir que estos són tinya...
- ¡Prou que tot mos ho tinyen, ab sa rinya!
- Tothom tindrà bon seny, no y poses dupte.
- ¡Puix no ns trauran los grechs de aquest reducte!

Finis

NOTES (als versos)

1. Aquest vers té dues possibles lectures: la primera, entenent aquest *que conta* com a primera persona del present de subjuntiu ('que conte'), es correspondria amb la dels primers versos de l'*Eneida*, II (cf. nota al v. 39) i vindria reforçada per la forma *clarvar-me* del v. 4. Tanmateix, també es podria pensar en un error d'impremta en el relatiu (*qui conta* en comptes de *que conta*); d'aquesta manera l'estructura dels versos 1-2 seria paral·lela a la dels vv. 5-7, 9 i 11.
7. *que's llastime*: que senti llàstima, es queixi, deplori alguna cosa.
17. *campanya*: escenari de guerra.
18. *companya*: conjunt de soldats.
21. *per fas o nefas*: per un motiu o un altre, amb qualsevol raó, amb qualsevol pretext o ocasió.
baces: cada una de les dues piques o dipòsits grans, d'obra, on van a parar les llotades i aigües de les premsades d'oli i on retriuen aquest líquid per treure'n l'oli que hi queda.
22. *morques*: solatge de l'oli.
cacaces: aigües que s'obtenen en l'elaboració de l'oli. També es diuen oliasses.
35. L'autor té present al llarg de tots aquests versos el llibre segon de l'*Eneida* de Virgili i, com indica el títol del poema, va comparant els fets desastrosos de la caiguda de Troia amb la situació que viu en aquells moments Catalunya i que culminarà amb la guerra dels Segadors, tot establint un paral·lisme entre les atrocitats que cometeren els grecs i les que protagonitzaren els castellans. La referència a Troia la retrobem en altres textos contemporanis a aquest; així, en els versos 13-16 del poema *A la famosa victòria que han alcanzada dels enemichs los tèrcios de infanteria y cavalleria catalana y francesa, en lo siti de Tarragona, a 10 de juny, any 1641. Compost per Magí Ramon, soldat en Constantí*, llegim: «després que admeté en si pròpia / cavall de Troya traydor, / los engañs tots de un Ulisses, / los enredos de un Sinon»; també als versos 901-903 del poema que porta per títol *Diálogo verdader, graciós y apacible dels felices y bons successos de la guerra de Cathalunya* es rememora l'escenari troià: «en un gran pla al bell davant / del riu de Noya, / aquí pots dir que fonch Troya». Seria interessant de veure si en la producció literària que sorgeix a partir d'esclats revolucionaris similars a la resta d'Europa en l'època moderna apareix també el paral·lisme amb la guerra de Troia, convertit en una mena de *topos*.

37 i 39. Cf. els següents versos de Virgili (*Eneida*, II, 1-13):

Conticuere omnes intentique ora tenebant.
Inde toro pater Aeneas sic orsus ad alto:
'Infandum, regina, iubes renouare dolorem,
Troianas ut opes et lamentabile regnum
eruerint Danaï, quaeque ipse miserrima uidi
et quorum pars magna fui. Quis talia fando
Myrmidonum Dolopumue aut duri miles Vlixī
temperet a lacrimis? et iam nox umida caelo
praecipitat suadentque cadentia sidera somnos.
Sed si tantus amor casus cognoscere nostros
et breuiter Troiae supremum audire laborem,
quamquam animus meminisse horret luctuque refugit,
incipiam. (...)

Fixem-nos que l'autor del la *Comparació de Cathalunya ab Troia* no només transcriu el vers 4 d'aquest fragment de Virgili, sinó que té presents també els altres versos. De la mateixa manera que Eneas narra a Dido la caiguda de Troia encara que aquest record l'esborrona, el protagonista d'aquests versos explica al seu interlocutor «com se va acabant aquesta terra» (v. 27). (Per a les cites de l'*Eneida* utilitzem l'edició de la Fundació Bernat Metge, Barcelona, 1972).

42. *Eneida*, I, 1.

44. *que l'aygua de més lluny se prengue*: que es comenci la relació dels fets des del principi.

45. Es refereix a la famosa poma de la Discòrdia. Un dels episodis més coneguts de la llegenda de Paris és el del judici, del qual sorgiria la guerra de Troia. El relat és el següent: trobant-se els déus reunits en ocasió de les noces de Tetis i Peleu, Eride (la Discòrdia), a la qual s'havien oblidat d'invitar, va tirar una poma d'or damunt la taula del banquet; en la poma hi havia una inscripció que deia que la fruita era «per a la més bella» de les deesses. De seguida es va suscitar una disputa entre Pal·las Atenea (Minerva), Hera (Juno) i Afrodita (Venus), i com que ningú no va voler-se pronunciar per una de les tres divinitats, Zeus va encarregar Hermes que guiés Hera, Atenea i Afrodita al mont Ida, per tal que Paris, el fill del rei de Troia, fos el jutge d'aquest litigi. Per torn, les tres deesses van defensar davant de Paris la seva pròpia causa. Cadascuna li va prometre la seva protecció i determinats dons si sentenciava en favor seu. Hera es va comprometre a donar-li el domini de tot l'univers, Atenea li va oferir la saviesa i la victòria en tots els combats, i Afrodita es va limitar a oferir-li l'amor de la dona més bella. Paris va donar la poma a Afrodita. La dona més bella era Helena d'Esparta, i aconseguir el seu amor suposava prendre-la al seu espòs Menelaus i provocar la venjança de tots els reis grecs que s'havien compromès a lluitar contra aquell que la raptés. Així es va originar la guerra de Troia, en la qual Juno i Minerva es mantingueren sempre al costat dels grecs, mentre que Venus afavoria els troians i particularment Paris.

46. És a dir, Dalmau de Queralt i de Codina, comte de Santa Coloma i baró de Ponts, que va ser virrei de Catalunya. Sobre les dificultats de la lloctinència del comte de Santa Coloma, cf. Català 1988.

Vers hipomètric.

51. És a dir, la bellesa d'Helena de Troia.

52. Recordem que el conflicte esclatà a partir d'una crisi de relacions polítiques entre les institucions catalanes del Principat (Generalitat i Consell de Cent) i la monarquia hispànica, a causa fonamentalment de les pretensions fiscals que aquesta esgrimia.

53. Es refereix a Minerva, l'antiga protectora de Troia, ara hostil a la ciutat a causa del judici de Paris.
57. Sinó, cosí germà d'Ulisses, va ser l'espia que els grecs deixaren a Troia quan van fingir retirar-se. Sinó els havia de fer senyals tan bon punt els troians haguessin introduït el cavall de fusta (dins el qual s'amagaven els guerrers grecs) a la ciutat. L'estratagema de Sinó és narrada amb tot detall per Virgili en el segon llibre de l'*Eneida* (cf. vv. 57-267). Sinó és fet presoner i assegura que ha desertat perquè els grecs, instigats per Ulisses, estaven disposats a sacrificar-lo als déus. Príam li pregunta per quina raó els grecs, en retirar-se, han deixat un cavall de fusta tan gran a la platja. Sinó els explica que és una ofrena feta a Atenea, per indicació de l'endeví Calcant, per tal d'apaivagar la deessa, airada pel sacrilegi comès per Ulisses en robar el Pal·ladi de la ciutadella de Troia. Diu que l'han fet tan gros amb la intenció que no puguin introduir-lo en la ciutat, a menys que destrueixin part de les seves muralles, perquè, segons Calcant, si els troians rendeixen culte a aquest cavall en la seva ciutat, obtindrien la supremacia sobre Grècia. L'engany de Sinó va tenir èxit entre els seus enemics, tot i que hi havia partidaris de la destrucció del cavall. Però la mort de Laocoont (cf. nota al v. 67) va eliminar tots els dubtes: obren un forat en la muralla, introdueixen el cavall mitjançant corrons i alliberen el presoner. Aquest, a mitjanit, fa un senyal lluminós des de la tomba d'Aquil·les a l'esquadra grega, que s'havia mantingut oculta darrere l'illa de Tènedos, i corre a obrir la tramoia del cavall de fusta per tal que els guerrers que s'oculten al seu interior surtin a matar els endormiscats guardians i obrin les portes de la ciutat a tot l'exèrcit grec.
60. *buu*: gra purulent.
64. Fa referència a la campanya de Leucata, operació de guerra empresa pels exèrcits de Felip IV de Castella, a l'estiu del 1637, contra Leucata (Llenguadoc), vora Salses (Rosselló), al nord de la frontera catalana. La campanya, ideada pel comte-duc d'Olivares en el marc de la guerra contra França, tenia per objecte de dur la guerra a l'àrea catalana per tal de forçar els catalans a intervenir-hi. Abans, però, que la majoria de contingents catalans poguessin arribar-hi, els francesos trencaren el setge de Leucata (27 de setembre) i obligaren les tropes castellanes a retirar-se. Tot i la responsabilitat del comandant castellà, Juan Cerebellón, a Madrid es tingué per cert que la derrota havia estat deguda al desinterès dels catalans. Per als incidents d'aquesta campanya, cf. Zudaire 1960.
- socolor*: pretext i aparença que es dona a alguna acció per tal de dissimular i encobrir el motiu i la finalitat que s'intenta (castellanisme)
67. Fa referència a Laocoont, el sacerdot d'Apol·lo Timbreu a Troia. Quan els grecs van deixar davant els murs de Troia el famós cavall de fusta i es van embarcar per fer creure als seus enemics que tornaven a Grècia, els troians van demanar a Laocoont que dediqués un sacrifici a Possidó demanant-li una tempesta contra la flota aquea. Durant la cerimònia van sortir de la mar dos enormes serpents que s'entortolligaren als dos fills del sacerdot. Laocoont va córrer a salvar-los però tots tres van morir ofegats pels monstres, els quals tot seguit es cargolaren al peu de l'estàtua d'Atenea, en el temple de la ciutadella. Davant d'això, els troians recordaren que Laocoont s'havia oposat que s'introduís en la ciutat el cavall abandonat pels grecs, havia aconsellat cremar-lo i havia disparat contra ell una javelina, que, en fer ressonar el ventre de l'estàtua, havia revelat que era buida i no amagava dins seu guerrers enemics (cf. *Eneida*, II, 199-231 i 40-56). Varen creure que la mort de Laocoont era un càstic per aquest acte sacríleg –quan, en realitat, Apol·lo el que venjava era la profanació del seu temple–, i no dubtaren en consagrar el cavall a la divinitat, cosa que va originar la ruïna de la ciutat (cf. *Eneida*, II, 228 ss.).

- 71-81. Cf. aquests versos amb els de Virgili (*Eneida*, II, 40-49):
 Primus ibi ante omnis magna comitante caterua
 Laocoon ardens summa decurrit ab arce
 et procul: «O miseri, *quae tanta insania, ciues?*
creditis auectos hostis aut ulla putatis
dona carere dolis Danaum? sic notus Vlixes?
 aut hoc inclusi ligno occultantur Achiui
aut haec in nostros fabricata est machina muros,
 inspectura domos uenturaque desuper urbi,
 aut *aliquis latet error: equo ne credite, Teucri.*
Quidquid id est, timeo Danaos et dona ferentis.»
72. *postes*: en el servei de comunicacions fet amb cotxes, els llocs on es feia parada per canviar els cavalls; el servei mateix, i els cavalls preparats al dit lloc de parada per viatjar de pressa.
84. *diafora*: toc d'alarma.
95. *trumpho*: cadascuna de les cartes del pal que domina el joc.
98. *renunciar*: en alguns jocs de cartes, no servir del coll que es juga, tenint-ne.
106. *burrada*: estúpidesa; acció o dita irracional. En certs jocs de cartes, és la falta en què incorre un jugador per no servir-se del trumfo encara que en té.
107. *palo*: coll o sèrie de figures del joc de cartes (castellanisme).
110. *tiro*: acció de deixar anar els daus, les cartes o altres elements de joc damunt la taula o altre lloc on cal tirar-los (castellanisme).
111. Tmesi: 'li faran'.
balons: calçons, pantaló que només cobreix les cuixes.
112. *sentar* (?). També es podria pensar en un error per *cintar*.
centar: assentar; adaptar, fer venir bé una cosa amb una altra.
cintar: cenyir, embolicar.
faldetes: falda de dona.
115. *tema*: idea fixa, obsessionant; insistència en una idea o propòsit.
porfiada: porfidiada; disputada, discutida prolongadament.
118. *contingència*: perill casual, de cosa que pot succeir o no.
122. *thaona*: molí de farina mogut per una bèstia (castellanisme).
124. Cf. *Eneida*, II, 257-267:
 (...) *fatisqui deum defensus iniquis*
inclusos utero Danaos et pinea furtim
laxat claustra Sinon. Illos patefactus ad auras
reddit equos, laetique cauo se robore promunt
Thessandrus Sthenelusque duces et dirus Vlixes,
demissum lapsi per funem, Acamasque Thoasque
Pelidesque Neoptolemus primusque Machaon
et Menelaus et ipse doli fabricator Epeos.
inuadunt urbem somno uinoque sepultam;
caeduntur uigiles portisque patentibus omnis
accipiunt socios atque agmina conscia iungunt.
postema: pus, apostema.
127. Cf. *Eneida*, II, 31-56, esp. 31-39:
 Pars stupet inuuptae donum exitiale Mineruae
 et molem mirantur equi; primusque Thymoetes
 duci intra muros hortatur et arce locari,
 siue dolo seu iam Troiae sic fata ferebant.

At Capys et quorum melior sententia menti
aut pelago Danaum insidias suspectaque dona
praecipitare iubent subiectisque urere flammis,
aut terebrare cauas uteri et temptare latebras.
Scinditur incertum studia in contraria uolgu.

129. Cf. *Eneida*, II, 232-234:

Ducendum ad sedes simulacrum orandaque diuae
numina conclamant.

Diuidimus muros et moenia pandimus urbis.

131. Cf. *Eneida*, II, 235-249:

Accingunt omnes operi pedibusque rotarum
subiciunt lapsus et stuppea uincula collo
intendunt: scandit fatalis machina muros
feta armis. Pueri circum innuptae puellae
sacra canunt funemque manu contigere gaudent.
Illa subit mediaeque minans inlabitur urbi.
O patria, o diuom domus Ilium et incluta bello
moenia Dardanidum! Quater ipso in limine portae
substitit atque utero sonitum quater arma dedere;
instamus tamen inmemores caecique furore
et monstrum infelix sacrata sistimus arce.
Tunc etiam fatis aperit Cassandra futuris
ora dei iussu non umquam credita Teucris.
Nos delubra deum miseri, quibus ultimus esset
ille dies, festa uelamus fronde per urbem.
esforçaven: donaven força, feien més fort.

133. Cf. *Eneida*, II, 310-312:

(...) Iam Deiphobi dedit ampla ruinam
Volcano superante domus, iam proximus ardet
Vcalegon; Sigea igni freta lata relucent.

137. Corebos és el nom d'un heroi frigi fill de Migdó (rei de Frigia) que es va presentar a oferir el seu ajut a Priam (rei de Troia i pare de Paris) si consentia a atorgar-li la mà de la seva filla Cassandra (Cf. *Eneida*, II, 341-346, 383-393 i 402 ss.), però fou mort durant la presa de Troia, sucumbint davant l'altar de la deessa armipotent (Pal·las o Minerva). Cf. *Eneida*, II, 402-430, esp. 424-430:

Ilicet obruimur numero; primusque Coroebus
Peneiei dextra diuae armipotentis ad aram
procumbit; cadit et Ripheus, iustissimus unus
qui fuit in Teucris et seruantissimus aequi
(dís aliter uisum); pereunt Hyspanisque Dymasque
confixi a sociis; nec te tua plurima, Panthu,
labentem pietas nec Apollinis infula texit.

138. Es refereix a Antoni de Fluvià, senyor del castell de Palautordera, que fou assassinat a la capella del castell. Per a l'assassinat d'A. de Fluvià i els excessos comesos per les tropes castellanés a Palautordera, cf. Sagarra 1923.

139. Pantus, fill d'Otris, era sacerdot d'Apol·lo dalt de la ciutatella i va voler salvar de les flames els estris de culte del temple. Cf. *Eneida*, II, 318-335, esp. 318-321:

Ecce autem telis Panthus elapsus Achiuom,
Panthus Othryades, arcis Phoebique sacerdos,

sacra manu uictosque deos paruomque nepotem
ipse trahit cursuque amens ad limina tendit.

145. Cf. *Eneida*, II, 429-430 (versos que hem transcrit *supra*, en la nota al v. 137).
146. Si bé tenim constància documental de la profanació d'esglésies (Riudarenes, Santa Coloma de Farners, Montiró), no sabem res del cas d'aquest sacerdot o prevere. Possiblement el poema es fa ressó d'una exageració o invenció popular que apareix també en la cançó d'*Els Segadors*, que, com assenyala Soldevila 1962, 292 és «coetània dels esdeveniments, composta segurament en la segona meitat de l'any 1640» i «ens n'ha conservat el ressò popular, mentre els arxius ens en conservaven la relació detallada». Reproduïm a continuació el fragment d'*Els Segadors* (extret del *Romancer català*, text establert per M. Milà i Fontanals, edició de J.A. Paloma, Barcelona, 1980, p. 24) que es correspon amb aquests versos del nostre poema:

Contra de los catalans / ja ho veieu quina n'han feta:
seguiren viles i llocs / fins al lloc de Riudarenes,
n'han cremada una iglésia / que Santa Coloma es deia,
cremen albes i casulles, / los calzes i les patenes
i el Santíssim Sagrament, / alabat sigui per sempre.
Mataren un sacerdot / mentres que la missa deia,
mataren un cavaller / a la porta de l'iglésia,
Don Lluís de Furrià, / i els àngels li fan gran festa.

Analitzant la historicitat d'*Els Segadors*, M.A. Vila ha apuntat que potser la referència a la mort d'un sacerdot mentre deia missa és l'exageració de les vexacions sofertes per un sacerdot de Cardedeu (M.A. Vila, «Anàlisi històrica d'*Els Segadors*», dins *Aportació als Jocs Florals*, Caracas, 1975, p. 43 (citat per Massot 1983, 24)). Per a l'incident del Santíssim Sagrament, cf. Sagarra 1923, esp. 325-326.

155. Cf. *Eneida*, II, 43-48. També Homer (*Odissea*, VIII, 492-495) atribueix a Ulisses, famós per les seves astúcies, l'engany del cavall de fusta.
160. Per a la trajectòria política i l'actuació a Catalunya del comte-duc d'Olivares (Gaspar de Guzmán i de Fonseca, polític castellà que fou tercer comte d'Olivares i primer duc de Sanlúcar la Mayor), cf. Elliott 1990 i Zudaire 1964.
161. *canons*: trossos de canya que serveixen com a rodets per embolicar-hi fil els teixidors, cosidores, etc.
163. *fie*: comunica o entrega a algú un secret, encàrrec, custòdia, etc. per la seguretat que té de la seva capacitat, discreció o bona fe.
165. *desdauro*: faig minvar l'esplendor de les virtuts, del mèrit, de la reputació.
166. Aquest personatge que *fa canons* per teixir el que trama el comte-duc i que és *potro del rey centauro* és Jerónimo de Villanueva, protonotari de la Corona d'Aragó (cf. nota al v. 172).
167. *empesa*: barreja de diversos ingredients (cendra, sabó moll, etc.) que es posa com a adob en els fils d'ordit o en els teixits, ja sigui per facilitar l'operació del tissatge, ja per donar l'aparença de qualitat (cos, llustre, pes).
168. Fa referència als soldats valons. Per a la seva intervenció en el conflicte, cf. Elliott 1966, 349, 376 i 401.

bolons: membres d'un dels regiments que originàriament estaven formats de soldats valons (és a dir, nadius o procedents d'un país que s'estén entre els rius Escalda i Lys, la part de Bèlgica que és d'origen gal·lo-romà) i que actuaren dins Espanya fins a la primera meitat del segle XIX, encara que els darrers temps ja hi figuraven soldats de les més diverses procedències.

170. Per a la política de Felip IV de Castella (Rei de Castella (1621-65), de Catalunya-Aragó (Felip III, 1621-65) i de Portugal (Felip III, 1621-40)), cf. Stradling 1989.
172. És a dir, Felip IV de Castella, el comte-duc d'Olivares i Jerónimo de Villanueva, protonotari de la Corona d'Aragó. Aquest polític aragonès va ser home de confiança del Comte-duc, que el va fer secretari del consell d'Estat i membre del consell de guerra. Era qui fornia a Olivares la informació que requeria per a la formulació de la seva política: va ser el principal inspirador de la seva política anticatalana (va ser partidari de solucions de força i es distingí en tot moment pel seu odi als catalans). J. de Villanueva va ser destituït dels seus càrrecs en caure el Comte-duc (1643). Conservem altres fullets històrico-polítics de la mateixa època on es denuncien també els responsables de la situació en què es troba Catalunya; entre aquests destaquem: *Resposta que fa Cataluña a una carta que li ha enviada la vila de Perpiñà, ab la qual plora sas desdichas pateix en recompensa de innumerables servicis; Relació en rima de Jaume Roig de tot lo que ha succehit dintre y fora de Perpiñà en son siti fins al rendir-se, y des de la presa de Coblliure fins al rendiment de Salsas, axí per terra com per mar. Composta per Baldiri Malvesia, natural de Picamoxons*; o el poema manuscrit *Glosa Cathalana* (reproduït a Escobedo ed. 1988, 215-217). També la cançó dels *Segadors* recorda la culpabilitat del rei i del comte-duc d'Olivares:

Ai ditxosa Catalunya / qui t'ha vista rica i plena!
 Ara el rei nostre senyor / declarada ens té la guerra.
 El gran comte d'Olivar / sempre li burxa l'aurella:
 «Ara és hora, nostre rei, / ara és hora que fem guerra.»

174. Les Parques són les deesses del destí. Són tres germanes (Àtropos, Cloto i Làquesis): una presideix el naixement; l'altra, el matrimoni, i la tercera, la mort. Se les representa com a filadores que limiten a desig seu la vida dels homes, regulant la durada de la seva vida des del naixement fins a la mort, amb l'ajuda d'un fil que la primera filava, la segona debanava i la tercera tallava quan l'existència de cada mortal arribava al seu final.
175. *llançadora*: peça de boix o d'altra fusta forta, en forma de barca amb els extrems afusats i guarnits de punta de ferro, que en la seva cavitat porta una agulla a la qual se encaixa la bitlla de la trama i, anant i venint d'un costat a l'altre del teler, deixa escapar el fil cada vegada que passa per dins la calada de l'ordit; [*bitlla*: cilindre o con de fusta o cartó, al qual s'enrotlla la trama per poder-la esmerçar. Quantitat de fil enrotllat que es col·loca dins la llançadora per ésser esmerçat; *calada*: angle o obertura que, a cada moment precis de passar la llançadora d'una banda a l'altra del teler, es produeix en els fils d'un ordit, aixecant-ne una part, a fi que en cloure's empresoni el fil de trama deixat escapar per la llançadora, aconseguint així el primer efecte de teixit.]
176. Es refereix a García Alvarez de Toledo-Osorio i de Mendoza, marí i polític castellà. Aquest va ser sisè marquès de Vilafranca do Bierzo, duc de Ferrandina i príncep de Montalbo, títols que heretà en morir el seu pare. Es distingí en la lluita contra els pirates turcs i barbarescs i aviat esdevingué cap de les galeres de Felip III de Castella, càrrec que conservà durant el regnat de Felip IV. (¿Podríem veure sota la frase feta del v. 180 una al·lusió irònica a l'activitat marinera d'aquest personatge?).
180. *a rem y a vela*: molt de pressa.
181. *vagar*: estar ocios; no estar ocupat; cesar, deixar de fer una cosa; no treballar.

calques: cadascun dels dos llistons situats en la part inferior del teler de mà i que el teixidor fa baixar alternativament pitjant-los amb els peus, produint amb aquest moviment la pujada i baixada dels lliços; [*lliç*: cadascun dels fils que van col·locats paral·lelament en el teler per a deixar passar la trama; conjunt de bagues muntades en un marc que serveix en el teler per a classificar i fer pujar els fils de l'ordit segons els prens existents en cada passada del lligat que s'executa; *lligat*: efecte de lligar; especialment en la indústria tèxtil, l'ordre d'entrellaçament que verifiquen els fils d'ordit amb les passades de trama en els teixits i en les seves representacions gràfiques.]

183. *quartago*: (la forma que apareix en el *DCVB* és *quartau*): rossí mitjancer, de poca força (castellanisme).
188. *queres*: nom de diversos insectes caracteritzats com a rossegadors i destructors de diferents matèries (la fusta, la roba...). En sentit figurat: desfici o turment interior, que consum lentament (en aquests versos fa referència als enemics interns).
190. Cf.: *praecisa est velut a texente vita mea* (Is 38,12).
194. Vers hipermètric.
199. *se amolle*: es deixa anar, disminuint l'atesament.
200. *se afolle*: es malmet alguna cosa, inutilitzant-la del tot o en part. Es perd prematurament, deixant d'existir abans d'èsser ben acabada. Avorta.
202. Segons la mitologia grega, Aracne –una donzella de Lídia el pare de la qual, Idmó de Colofó, era tintorer de la porpra– s'havia guanyat una gran reputació en l'art de teixir i brodar. Els seus tapissos eren tan bells que fins i tot les nimfes dels entorns anaven a admirar-los. La seva habilitat li va valer la fama de ser deixebla de Minerva, deessa de les filadores i brodadores; però Aracne no volia deure el seu talent a ningú més que a ella mateixa i va desafiar la deessa, la qual va acceptar el repte. Un dia Minerva es va aparèixer a Aracne sota la forma d'una anciana que es va limitar a advertir-la i aconsellar-li més modèstia, ja que si no canviava d'actitud la deessa es podria enutjar; però Aracne li va respondre amb insults. Llavors, la divinitat es va descobrir i va començar la competició: la deessa li va proposar de brodar una tela on estigués representada la lluita amb Neptú pel nom que hauria de tenir la ciutat d'Atenes. Minerva va representar en el seu tapís els dotze déus de l'Olimp en tota la seva majestat i, per advertir la seva rival, va brodar als quatre cantons de la tela una representació de quatre episodis que mostraven la derrota dels mortals que gosaven desafiar els déus. Aracne va fer un meravellós brodat que representava la metamorfosi dels déus i les seves aventures amoroses. Quan Minerva va veure que no podia trobar cap defecte en l'obra d'Aracne i que aquesta l'havia vençuda, es va sentir irada i, no podent suportar que una deixebla seva la superés, va esquinçar el brodat i va colpejar la seva rival amb la llançadora. Aracne es va sentir ultratjada i, presa de la desesperació, es va voler matar; però Minerva no va voler deixar que morís i la va transformar en aranya per tal que seguís filant i teixint el seu fil. Aquest mite, recollit per Ovidi (*Metamorfosis*, VI, 1-145) i Virgili (*Geòrgiques*, IV, 246) simbolitza, segons alguns erudits, la rivalitat entre els teixidors i brodadores de Grècia i Àsia; per a d'altres és la personificació de la tela d'aranya.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Aguiló 1923: Mariano Aguiló y Fustér, *Catálogo de obras en lengua catalana impresas desde 1474 hasta 1860*, Madrid, Sucesores de Rivadeneyra, 1923. [Barcelona-Sueca, Curial Edicions Catalanes (Documents de cultura-facsimils, 8), 1977.]
- Álvarez 1937-1938: Joaquín Álvarez Calvo, *El periodismo en Barcelona*, Barcelona, Gráficas Juan, 1937-1938.
- [AA.VV.] 1991: *La revolució catalana de 1640*, Barcelona, Crítica, 1991
- Basili de Rubí ed. 1976: Basili de Rubí, *Les corts generals de Pau Claris: dietari o procés de corts de la Junta general de braços del 10 de setembre de 1640 a mitjan març de 1641*, Barcelona, Rafael Dalmau (Publicacions de la Fundació Salvador Vives Casajuana, 43), 1976.
- Català 1988: Pere Català i Roca, *El virrei comte de Santa Coloma*, Barcelona, Rafael Dalmau, 1988.
- Elliott 1966: J.H. Elliott, *La revolta catalana (1598-1640): un estudi sobre la decadència d'Espanya*, Barcelona, Vicens Vives, 1966.
- Elliott 1990: J.H. Elliott, *El Conde-Duque de Olivares: el político en una época de decadencia*, Barcelona, Crítica, 1990.
- Escobedo ed. 1988: *Plecs poètics catalans del segle XVII de la Biblioteca de Catalunya*, ed. Joana Escobedo, Barcelona, Biblioteca de Catalunya, 1988.
- Étienvre 1987: Jean-Pierre Étienvre, *Figures du jeu. Etudes lexico-sémantiques sur le jeu de cartes en Espagne (XVIe-XVIIIe siècle)*, Madrid, Casa Velázquez, (Bibliothèque de la Casa Velázquez, 4), 1987.
- Ettinghausen 1993: Henry Ettinghausen, *La Guerra dels Segadors a través de la premsa de l'època*, 4 vols., Barcelona, Curial Edicions Catalanes, 1993.
- Garcia 1980: Ricard Garcia Càrcel, *Pau Claris. La revolta catalana*, Barcelona, Dopesa, 1980.
- Massot 1983: J. Massot i Muntaner, S. Pueyo i O. Martorell, *Els Segadors. Himne nacional de Catalunya*, Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1983.
- Molas 1972: Joaquim Molas, «Esquema i evolució de la literatura popular catalana, I», *El Pont*, 60 (1972), 7-17.
- Romeu 1972: Josep Romeu i Figueras, «Sobre els primitius plecs solts amb contingut poètic», *Serra d'Or*, 151 (1972), 85-88.
- Rubió 1953: Jorge Rubió y Balaguer, «Literatura catalana», dins Guillermo Díaz-Plaja, dir., *Historia general de las literaturas hispánicas*, vol. IV, Barcelona, Barna, 1953. [Trad. cat.: *Història de la literatura catalana*, vol. II, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1985.]
- Sanabre 1956: Josep Sanabre, *La acción de Francia en Cataluña en la pugna por la hegemonía de Europa (1640-1659)*, Barcelona, Real Academia de Buenas Letras de Barcelona, 1956.
- Sagarra 1923: Ferran de Sagarra, «Assassinat de don Antoni de Fluvià i de Torrelles i homicidis, robaris i saqueig del castell i terme de Palautordera (episodi de l'any 1640)», *Miscel·lània Prat de la Riba*, I, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1923, 307-340.
- Serra 1966: E. Serra, *La guerra dels segadors*, Barcelona, Bruguera, (Quaderns de Cultura, 6), 1966.

- Simón 1980: María del Carmen Simón Palmer, *Bibliografía de Cataluña. Notas para su realización, Tomo I (1481-1765)*, Madrid, CSIC, (Cuadernos bibliográficos, XLI), 1980.
- Simon 1981: Antoni Simon Tarrés, «Catalunya en el s. XVII. La revuelta campesina y popular de 1640», *Estudi General*, I (1981), 137-147.
- Soldevila 1962: Ferran Soldevila, *Història de Catalunya*, II, Barcelona, Alpha, 1962.
- Stradling 1989: R.A. Stradling, *Felipe IV y el gobierno de España (1621-1665)*, Madrid, Cátedra, 1989.
- Torrent 1984: Anna M. Torrent, «Poesía barroca de la Guerra dels Segadors», *Els Marges*, 31 (maig 1984), 81-100.
- Torrent 1989: Anna M. Torrent, «Llengua i poder polític a Catalunya al segle XVII», dins Antoni M. Badia i Margarit i Michel Camprubí, eds., *Actes del Vuitè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, II, Tolosa de Llenguadoc, 12-17 de setembre de 1988, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989, 29-55.
- Torrent & Tasis 1966: Joan Torrent i Rafael Tasis, *Història de la premsa catalana*, 2 vols., Barcelona, Bruguera, 1966.
- Vidal 1984: J. Vidal Pla, *Guerra dels segadors i crisi social. Els exiliats felipistes (1640-1652)*, Barcelona, Edicions 62, 1984.
- Zudaire 1960: E. Zudaire, «Empresa de Leucata. Lance fatal del Virrey Cardona. 29 de agosto-29 de septiembre de 1637», *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, XIV (1960), 85-116.
- Zudaire 1964: E. Zudaire, *El Conde-Duque y Cataluña*, Madrid, CSIC-Escuela de Historia Moderna, 1964.